

SLOVENSKÁ KRAJANSKÁ TLAČ V AUSTRÁLII – I

PAVOL HOLEŠŤIAK

KLúčové slová: Slováci v Austrálii – emigrácia – história krajanskej žurnalistiky – krajanská periodická tlač

Súčasná polarizácia slovenskej spoločnosti neprináša potrebný pokoj a stabilitu v najrozličnejších oblastiach nášho života. Táto rozhádanosť však nie je typická len pre našincov medzi Tatrami a Dunajom. Bolo ju možné sledovať už v minulosti (najmä po roku 1945) medzi našimi krajanmi. Po odtabuizovaní mnohých tém môžeme dnes sledovať počiatky seriózneho výskumu aj v krajanskej problematike. Vonkoncom ju nemožno podceňovať, keďže viac ako tretina národa žije za hranicami Slovenska a hlási sa k svojmu pôvodu.¹

Nepochybne dôležitým združujúcim, informatívnym i povzbudzujúcim prvkom v živote našich krajanov je periodická tlač. Môžeme ju zaradiť k našej domácej napriek tomu, že vychádzala nezriedka tisíce kilometrov od Slovenska.

Častokrát to bola práve krajanská tlač, ktorá mohla slobodne hlásať demokratické názory a posúvať ďalej aj otázku slovenskej nezávislosti. Navyše v nej pôsobili aj významné slovenské kultúrne osobnosti. Krajanské periodiká svojou početnosťou i profesionálnou úrovňou (z obsahovej i formálnej stránky) veľa napovedia o živote celej komunity v tej-ktorej krajine.

Celkovo môžeme hovoriť o šiestnástich slovenských krajanských periodikách (či pokusov o ne), ktoré vychádzali v rôznych časových intervaloch. Prvý bol *Slovenský štít* z roku 1950; v súčasnosti vychádza 5 slovenských periodík.

Krajanská tlač „mala od začiatku veľký význam pre prispôbovanie sa Slovákov novému prostrediu, národné uvedomenie, vzdelávanie, informovanosť o starej vlasti“.² Nebolo to inak ani v Austrálii. Chronologicky si priblížime všetky tunajšie slovenské periodiká. Tými, kde sa materiály v slovenčine a o Slovensku uverejňovali len okrajovo (*Hlas domova*, *Hlasy Čechů a Slováků v Austrálii*), sa nebudeme zvlášť zaoberať.

V každej krajine, kde žije početná slovenská komunita, vyniká medzi jednotlivými periodikami aspoň jedno z nich (z hľadiska významu, tradície, kvality, dĺžky vychádzania a všeobecnej popularity). V USA je to *Slovák v Amerike*, v Kanade *Kanadský Slovák*, v Maďarsku *Ludové noviny*, v Poľsku *Život*, vo Švajčiarsku *Slovenské zvesti*, v Juhoslávii *Hlas ľudu* a v Austrálii je to nepochybne *Slovenský štít*.

Druhou významnou vystahovaleckou vlnou do Austrálie bola slovenská povojnová emigrácia po roku 1945. V nej už prevládali politické dôvody vystahovania nad

¹*Slovenské zahraničie*, 1, okt. 1996, č. 6, s. 26 uvádza 2 736 500 Slovákov žijúcich v zahraničí (z toho 20 000 v Austrálii); Programový kalendár 1998, ktorý vydala Matica slovenská k Svetovému roku Slovákov, uvádza počet 2 761 500 (z toho 20 000 v Austrálii) a napokon R. Letz vo svojom diele Slovensko v 20. storočí (SPN 1997) uvádza počet krajanov 2 665 000 a 20 000 Slovákov v Austrálii). Pritom Slovákov len na Slovensku podľa sčítania v roku 1991 žilo 4 520 000.

²Malá encyklopédia žurnalistiky. Bratislava, Obzor 1982, s. 242.

ekonomickými. Niekoľko nadšencov už pri zrode Združenia austrálskych Slovákov (ZAS) navrhlo vydávanie vlastného tlačového orgánu. Jeho prvé číslo vyšlo 8. júna 1950 pod názvom *Štít* (neskôr premenovaný na *Slovenský štít*)³ a už jasne deklarovalo svoju orientáciu, ktorú doteraz nezmenilo. Boli tu publikované hlavné programové ciele ZAS-u (zjednotenie slovenského politického exilu, slovenská štátna nezávislosť, reprezentácia života tunajších Slovákov, organizačné záležitosti).

Prvý redaktor Juraj Bača (Čobanov) v emotívne ladenom úvodníku Slovo na cestu píše: „Predstavujeme sa pod názvom Štít. Slovenskú politickú emigráciu – aspoň v čase prítomnom – možno len v prenesenom zmysle nazvať bojovníkom za sväté práva svojho porobeného národa. V takomto prenesenom zmysle slova i náš časopis je ‚štítom‘ v našom boji proti zlobe nepriateľa.“⁴ V podobnom duchu sú ladené i ďalšie príspevky (Austrálski Slováci v jednotnej organizácii, Cestou nerozdielnou).

Podmienky na vydávanie periodika boli neľahké, pretože zakladatelia *Slovenského štítu* mali sami v počiatkoch existenčné problémy. „Vo forme pôžičky sa od pár jednotlivcov zozbierali peniaze na zakúpenie písacieho a rozmnožovacieho stroja. Je ku cti tých, ktorí na tento účel v tom čase z ťažko zarobených peňazí prispeli, že si vrátenie pôžičky nežiadali.“⁵

K tomu sa hneď na začiatku vychádzania periodika pridal ďalší problém. V zápalne nadšenía zabudli jeho zakladatelia na registráciu ako cudzojazyčného časopisu. Nepriaznivci cieľov ZAS-u podali udanie austrálskej štátnej bezpečnostnej polícii. Po vyšetrení a vykonzultovaní prípadu austrálske úrady s porozumením poskytli rady na registráciu periodika. Medzitým na udržanie kontaktu medzi členmi ZAS-u vychádzali informačné obehníky. *Slovenský štít* bol napokon oficiálne zaregistrovaný na Chief secretary Department 3. júna 1952 pod číslom 8668.⁶

Podtitul *Slovenského štítu* niesol (a dodnes nesie) anglický ekvivalent názvu *The Slovak Shield*. Od roku 1995 sa uvádza ako vydavateľ ZAS-u v Sydney, kde *Slovenský štít* aj predtým vychádzal. Za polstoročie nepretržitej existencie periodika sa vystriedalo niekoľko tlačiarňí. Spomeňme aspoň MINTIS Pty., Ltd., Leichhardt, N. S. W.; Ukrainian Press, Arncliffe, N. S. W., ORBIS PRINTING, Co. Pty. Ltd., Parramatta, N. S. W. (technika ofset – bola to tlačiareň Pavla Gerdelána); Printed Litho by Cumberland Newspaper Pty. Limited; od júna 1969 sa tlačiareň neuvádza. V súčasnosti *Slovenský štít* tlačí EL FARO (pôvodom Španieli). Časopis bol najskôr rozmnožovaný cyklostylom a po bežnej tlači (ale bez mäkkčňov a dlžňov – anglická abeceda) sa pre finančné ťažkosti na určitý čas musel vrátiť k cyklostylu (druhá polovica 50. a prvá polovica 60. rokov). Podklady pre tlač sa pripravovali na mechanickom písacom stroji.

Menila sa aj periodicita. Napriek deklarovanej mesačnej periodicite sa ju v začiatkoch nie vždy podarilo udržať. Časopis začal vychádzať ako štvrtročník (1950–1951). Potom ako mesačník (1952 a 1953 – po 8 čísiel vrátane dvojčísiel), od roku 1954 štvrtročne, v roku 1969 dvojmesačne, od roku 1970 opäť mesačne, resp. 10-krát ročne (mesiace jan.–feb. a nov.–dec. boli dvojčísla) a od roku 1991 vychádza 3–7-krát ročne. Po

³Slovenský povojnový exil. Zborník. Martin, Matica slovenská 1998, s. 148. Nepodarilo sa nám zistiť presný dátum premenovania, ale mohlo to byť v rokoch 1952–1953.

⁴Tamže, s. 149.

⁵Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko. Bratislava, DZS 1996, s. 228.

⁶Slovenský povojnový exil. Tamže, s. 150.

úvodnom nadšení (mesačník) nasledovala mierna recesia (štvrtročník), ktorá sa odrazila aj v kvalite tlače. Kým slovenská emigrácia vo svete bola nejednotná a rozhádaná, pracovalo sa v duchu vytýčených cieľov (okrem jednotnosti). Po jej spojení v roku 1960 paradoxne akoby upadol záujem medzi krajanmi. Oživenie nastalo až po ďalšej prístahovaleckej vlne po roku 1968 (tzv. Dubčekovská emigrácia) a založení Svetového kongresu Slovákov (SKS) v roku 1970. Vidieť to aj v hustejšej periodicite (dvojmesačník, resp. mesačník). Mierne oživenie nastalo ešte v roku 1993, keď tamojší krajanovia s nadšením privítali samostatnú Slovenskú republiku.

V súčasnosti vychádza ako štvrtročník v atypickom formáte (215 x 270 mm, odchýlka až 20 mm) s rozsahom najčastejšie 16 strán a od roku 1985 v náklade 500 výtlačkov. Z toho sa 100 exemplárov expeduje do Európy, Ameriky (Južnej i Severnej) a Afriky, zvyšok do austrálskych štátov.

Na čele periodika pôsobilo viacero redaktorov. Funkcia sa uvádza ako zodpovedný redaktor, redaktor alebo je len všeobecná formulka „rediguje redakčný krúžok“. Postupne sa vystriedali: Anton Šoška (pseudonym Juraj Čobanov alebo Juraj Bača), Bernard Navrátil (pseudonym Branislav), Ing. Otto Schwarz, Štefan Senčík, Jozef Kuruc, František Chajma, opäť Bernard Navrátil a František Chajma, Ivan Hupka (súčasný redaktor).⁷ Je zrejmé, že niektorí z redaktorov a spolupracovníkov skúšali redakčné a vydavateľské schopnosti aj pri iných periodikách (Š. Senčík, B. Gašpar, P. Gerdelán, J. Sečanský, I. Hupka).

O konkurencii medzi slovenskými krajanovými periodikami nemožno hovoriť. Pri jednom z okrúhlych výročí *Slovenského štítu* to prezentoval J. Čobanov. „Slovenský štít sa nikdy neodklonil od svojej pôvodnej línie. Informuje čitateľov o slovenskom živote doma i vo svete, pestuje ducha jednoty a svornosti... Robí to dôstojne a dôsledne... Bez redakcie, bez administrácie, bez kruhu odberateľov, bez finančných prostriedkov časopis nemôže existovať. To sú príčiny, že Slovenský štít... dodnes vychádza, hoci mnohé iné, náročnejšie publikácie, cudzie a, bohužiaľ, i naše slovenské, medzičasom zanikli“.⁸

Slovenský štít vychádza len v slovenskom jazyku. Náklady na jeden výtlačok sú (bez poštovného) približne 0,5 austrálskeho dolára (AUD). O periodiku bola zmienka aj vo významnej publikácii *The Foreign Language Press in Australia 1847–1964*. Autori diela, Miriam Gilson z Victoria University of Wellington a Jerzy Zubrzycki z Australian National University, Canberra, pripravili kvalitne podložený podrobný prehľad cudzej tlače v Austrálii. V uvedenom období tu vyšlo vyše 390 rôznych publikácií a novín v 29 jazykoch. Medzi nimi je aj dovtedajšia história *Slovenského štítu* a spomína sa tu činnosť slovenskej komunity.⁹

Medzi frekventovaných autorov patrili: T. Strnisko, P. H. Jurina, F. Chajma, F. Vnuk, J. M. Kolmajer, J. Čobanov, O. Schwarz, J. Kuruc, J. Sečanský, J. M. Kirschbaum, L. Littrich, Š. Senčík, I. Zapletal, I. Hupka, F. Ďurčanský, E. Černaj, V. Repka a ďalší. Periodikum poskytovalo priestor aj spravodajstvu, črtám, reportom zo života Slovákov v iných štátoch sveta, úvahám, komentárom a podobne.

⁷*Slovenský štít*, 16, 14. 3. 1966, č. 1, s. 13. Ján Vrtielka však uvádza iné údaje vrátane rokov: J. Čobanov (1950–1955), L. Rabina (1956–1962), B. Navrátil (1963–1966), P. Gerdelán (1966–1967), F. Chajma (1968–1984), I. Hupka (1985 – dodnes). I. Hupka uvádza aj L. Littricha, st. Je však možné, že mohlo ísť o spoluredaktorov a spolupracovníkov.

⁸*Slovenský štít*, 30, marec–jún 1980, č. 3–6, s. 3.

⁹*Slovenský štít*, 17, júl 1967, č. 2, s. 5.

Emotívne ladené príspevky v národnom duchu sa tu sčasti prispôsobili novým podmienkam. Všímajú si rovnako dianie na Slovensku i krajanskú problematiku v Austrálii. Nemožno uprieť snahu o púťavosť a aktuálnosť žurnalistických prejavov. Zalomenie býva do dvoch stĺpcov.

Obsahovo sa titul profiloval ako politicko-kultúrny, spoločenský a náboženský časopis. Permanentne obhajuje prvú SR a jej predstaviteľov. Udržiava styky s Maticou slovenskou (naposledy to bol Svetový rok Slovákov a podpora ďalších matičných aktivít) a viac-menej názorovo stojí na strane súčasnej slovenskej opozície. Z časopisu je zrejmé, že sa nadviazala úspešná spolupráca medzi slovenským zastupiteľským úradom v Canberre a krajanmi v Austrálii (spoločné stretnutia, podujatia).

ŽIVOT

O tomto druhom najstaršom periodiku austrálskych Slovákov existujú len veľmi skúpe informácie.¹⁰ *Život* vychádzal s podtitulom *Náboženský mesačník pre slovenských katolíkov v Austrálii*. Začal ho vydávať v Sydney začiatkom roku 1952 kňaz Štefan Senčík, SJ. Rozmnožovaný bol cyklostylom. Vychádzal do decembra 1952. Vtedy ho Š. Senčík zastavil a po dohode s redakciou *Slovenského štítu* uverejňoval náboženské úvahy a správy v rubrike Náboženský kútik v Slovenskom štíte.¹¹

SLOVAKIA

Ani o ďalšom tunajšom slovenskom periodiku *Slovakia* sa toho veľa nezachovalo. Bol to obežník úspešného Slovenského futbalového (soccer) klubu Slovakia v Adelaide, prinášajúci len správy tohto klubu. Vychádzal v rokoch 1953–1958 nepravidelne (cca 6-krát ročne). Redigovali ho Ján Baranec, Ján Bučary a Ján Zopp.

ŠKRIATOK

Bol jediným humoristickým slovenským periodikom vydávaným na austrálskej pôde. Vydavateľom a redaktorom bol Boris Gašpar, známy aj ako umelecký rezbár. Prvé číslo vyšlo v Sydney v novembri 1966, ďalšie v decembri 1966. V roku 1967 vyšli ešte 4 čísla. V 70. rokoch vychádzal *Škriatok* ako príloha *Slovenského štítu* štyrikrát. V roku 1972 prestal úplne vychádzať. Periodicita sa pohybovala od mesačníka po štvrťročník. Formát bol atypický (33,5 x 21,7 cm). Počet strán úvodných čísiel sa ustálil na šiestich. *Škriatok* sa tlačil cyklostylom, materiály sa tvorili na mechanickom písacom stroji.

Napriek nedostatkom v kvalite tlače či grafickej úprave (zalomenie textu do dvoch stĺpcov) obsah je i pre dnešného čitateľa v mnohom pútavý a donedávna

¹⁰Nenachádza sa ani jeden výtlačok periodika vo fondoch Matice slovenskej (SNK) či Domu zahraničných Slovákov. Dokonca v samotnej Austrálii toho veľa nezostalo.

¹¹LACKO, M.: SLOVAK STUDIES XVII. – Bibliographica 2. Cleveland – Rome, Slovak Institute 1977, s. 35.

dokonca bol aj aktuálny. Karikatúry mali politické i všeobecné zameranie. Periodikum nezriedka narážalo na absenciu štátnej suverenity Slovenska.¹² Okrem úvodníkov redakcie, vtipov, úsmevného spravodajstva a spomínaných karikatúr (prevažne z dielne Borisa Gašpara, skratka BG) svoje miesto tu našli aj sarkastické básne.

AUSTRÁLSKY SLOVÁK

V decembri 1968 začal v Sydney Pavol Gerdelán vydávať vo svojom vydavateľstve a tlačiarňi Orbis mesačník (neskôr dvojmesačník) s príznačným názvom pre miestnu komunitu *Austrálsky Slováčok*. Podtitul znel: *Nezávislý mesačník pre novoprišlých Slováčkov v Austrálii*, neskôr *Nezávislý časopis pre Slováčkov v Austrálii*. Určený bol najmä „Dubčekovskej emigrácii“, ktorá sa v tom čase usadzovala aj v Austrálii. P. Gerdelán časopis nielen založil, ale i vydával, redigoval a tlačil. Pre čitateľov, ktorí si nenašli zatiaľ zamestnanie, ho distribuoval zadarmo. A aj pre ostatných bolo predplatné dobrovoľné. Vydavateľ vyzýval čitateľov, aby si predplatili a čítali obidvoje noviny – *Austrálsky Slováčok* i *Slovenský štít*. K spolupracovníkom patrili Ján Sečan-ský, Jozef Kuruc a Ľudo Macek. *Austrálsky Slováčok* vychádzal v roku 1969 v dvojčísloch. Posledné (8–9) vyšlo v decembri 1969.¹³ Celkovo vyšlo 5 čísiel vo formáte A 4. Odchodom P. Gerdelána do USA tento spoločensko-politický časopis prestal vychádzať.

HLASY Z AUSTRÁLIE

Periodikum začal vydávať a redigovať rev. Ján Krasňanský, SVD ako prevažne nábožensky ladený mesačník Slovenskej katolíckej misie v Sydney. Prvé číslo vyšlo na Vianoce 1971. V roku 1975 sa J. Krasňanský vrátil do Európy. Časopis po jeho odchode ešte krátky čas vychádzal zásluhou Jána Sečan-ského. Ku koncu vychádzania mal časopis dvojmesačnú (resp. štvrtročnú) periodicitu. Rozsah čísla bol 8 strán formátu 196 x 260 mm. Zalomenie bolo zvyčajne do dvoch stĺpcov. Texty sa tvorili na mechanickom písacom stroji, pričom je pozoruhodné, že bola snaha o dodržanie (zarovnanie) pravého okraja. Niektoré titulky sa písali rukou, čo periodikum špeci-ficky odlišovalo. Sýtosť tlačiarenskej černe bola (až prekvapujúco) kvalitná. Hlavička periodika sa zmenila od čísla 3 v júli 1975. Autorkou novej modernejšej hlavičky bola Anna Dorotková zo Sydney.¹⁴ Dokonca vianočné číslo malo slávnostnú hlavičku (zrejme od tej istej autorky).

Napriek spomínanej nedokonalnej sadzbe periodiku nechýbali relatívne stabilné rubriky, perokresby, dokonca kvalitné snímky. Občas sa vyskytla aj inzercia. Rubriky boli nasledovné: Prihovára sa Páter Emil Černaj (Meditácia), Naša kronika, Páter Krasňanský píše, Pripravujeme, Bohoslužby, Informujeme, Humor, Kalendár, Zo Slovenska, Z histórie a Pre deti.

¹²*Škriatok*, 1, nov. 1966, č. 1, s. 1 a 3.

¹³LACKO, M.: SLOVAK STUDIES XVII. Tamže, s. 34. Uvádza sa ako posledné číslo 6–7/1969. Vyšlo však aj číslo 8–9/1969.

¹⁴*Hlasy z Austrálie*, 4, júl 1975, č. 3, s. 3.

Z prispievateľov boli najaktívnejší a najtvorivejší J. Krasňanský, E. Černaj, J. Sečanský, A. Dorotková a G. Habán. Ako je zrejmé už z názvov rubriek, časopis nebol len úzko nábožensky zameraný. Počtom rubriek mohol konkurovať aj *Slovenskému štítu*. Napriek oznamu v čísle 5 (sept.–nov. 1975) o tom, že „Hlasy z Austrálie budú vychádzať štyrikrát do roka...“¹⁵ v apríli 1976 zanikli. Podľa posledného známeho čísla to však mohlo byť až na jeseň 1976. Každý mesiac mal pritom vychádzať bulletin, za ktorý bol zodpovedný E. Černaj. K zníženiu periodicity na štvrtročník pristúpil vydavateľ (Slovenská jednota sv. Cyrila a Metoda) pre neúnosné finančné zataženie. Uvádza sa 107 austrálskych dolárov za jedno číslo (august 1975). V periodiku vo väčšine čísiel chýbala tiráž.

Na stránkach *Hlasov z Austrálie* rozvinuli J. Sečanský a J. Krasňanský nejednu polemiku so spolupracovníkmi *Slovenského štítu*, resp. ZAS-u (napr. otázka dátumu vzniku Slovenskej katolíckej misie v Austrálii). J. Krasňanský vytvoril v Sydney svojškými postojmi i časopisom dve proti sebe stojace skupiny Slovákov. V periodiku odsudzoval Združenie austrálskych Slovákov a *Slovenský štít* pre údajné zneužitie predplatného na vlastné obohatenie. Preto tunajšia komunita, podľa jeho názoru, nemala svoj kultúrny stánok – Slovenský dom a pod.¹⁶ Príchodom E. Černaja sa komunita opäť zjednotila.

(Dokončenie štúdie s uvedením anglického resumé bude v nasledujúcom čísle 1/2001.)

Adresa autora: Mgr. Pavol Holeštiak, VZLET, J. Kráľa 2585/36, 022 01 Čadca

¹⁵*Hlasy z Austrálie*, 4, sept.–nov. 1975, č. 5, s. 7.

¹⁶VRTIELKA, J.: Slovaks in Australia. Tamže, s. 57.